

ORGANİK TARIM, ORGANİK BALIKÇILIK VE ÜLKEMİZİN YAPISAL ANALİZİ

Adem Yavuz SÖNMEZ Olcay HİSAR Gökhan ARSLAN
Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Su Ürünleri Bölümü, Erzurum
e-mail: ayavuzs@atauni.edu.tr

Geliş Tarihi / Received : 14.12.2007

Özet: Bu çalışmada dünya ve ülkemizdeki organik tarım ve organik balıkçılık konusundaki genel durum ve uygulamalar ele alınmıştır. Ülkemizin mevcut yapısal durumu ve yapılması gerekenler araştırılmıştır. Ülkemizin organik tarım ve organik balıkçılık konusunda dünya seyrinin gerisinde kaldığı, bu konuda alt yapı sorunlarının olduğu, konu hakkındaki çalışmaların yetersiz olduğu değerlendirilmiş ve bu konuya yönelimin dünyada hızla arttığı, ülkemizin ise bu yönelime kayıtsız kalamayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Organik, Tarım, Balıkçılık, Dönüşüm

Organic Agriculture, Organic Fish Culture and Structural Analysis of Turkey

Abstract : In this study, current situation and general applications in organic agriculture in our country and in the world have been investigated.

Current structure of our country and further suggestions for organic agriculture has been also investigated.

It has been seen that our country is behind other countries with respect to organic agriculture. Moreover not much information is also gathered though a special attention is given to this topic in other countries in the world. Therefore it is thought that a special attention should be given to organic agriculture in our country.

Key words: Organic, Agriculture, Fishery, Transformation

G·R·fi

Organik Tarım ve Genel Durumu

Tarım sal üretimin bütün kollarında ana hedef olarak hep daha fazla üretim hedef alınmış ve mümkün mertebe daha az maliyetle daha fazla ürün elde edilmesine çalışılmıştır. Bu bağlamda çevrenin korunması, insan sağlığı, hayvan sağlığı, gıda güvenliği gibi birçok önemli konu hep arka planlarda kalmıştır. Dünyanın her yerinde hemen hemen aynı tarım stratejilerinin uygulanması sonucu olarak doğal denge iflas noktasına gelmiştir. Bu nedenle dünyanın birçok önde gelen ülkesi ve özellikle Avrupa Birliği (AB) hem bu olumsuz durumun ortadan kalmasını hem de farklı gereksinimlere cevap verme adına organik tarım kavramını ortaya atmışlardır.

1972 yılında merkezi Almanya'da bulunan "Uluslararası Organik Tarım Faaliyetleri Federasyonu" (IFOAM) kurularak organik tarım organize hale gelmiştir. Organik üretim tarzı, geleneksel tarıma alternatif olarak ortaya konmuş ve değişik ülkelerde "Ekolojik", "Organik" veya "Biyolojik Tarım" olarak adlandırılmıştır. Organik tarım, AB ve FAO (Food and Agriculture Organization) tarafından alternatif üretim metodu olarak kabul edilmiş ve programlarına alınmıştır (Çavdar, 2004). Organik tarım; mevcut doğal dengenin korunumu ve devamlılığı açısından mutlak suretle geliştirilmesi ve özendirilmesi gereken bir olgu olarak karlılığa ulaşma yönünde içerdiği tam olarak netlik kazanmamıştır. Bu flekli ile organik tarıma getirilen birçok tanımlama vardır.

Çavdar (2004)'e göre "Organik tarım, ekolojik sistemde yanlış uygulamalar sonucu bozulan doğal dengeyi yeniden tesis etmeye yönelik, sentetik kimyasal girdilerin üretim ortamından uzak tutulduğu, hastalık ve zararlılarla mücadelede alternatif tedavi yöntemlerine (fitoterapi, faydalı parazit ve predatörler vb) yer veren, üretimde sadece miktar artışını değil ürün kalitesinin artmasını ve sürdürülebilirliği amaçlayan, insan, hayvan ve çevre sağlığına son derece duyarlı, her aşamasında kontrollü ve sertifikalı bir üretim fleklidir"

Organik tarımla ilgili çalışmalar 1990'lı yıllardan itibaren hemen hemen tüm AB ülkelerinde hızlı bir gelişim göstermiştir. AB'nde sertifikalı organik üretim yapılan ve geçiş sürecinde olan alan 1993'te 0,7 milyon hektar iken bu alan 1999'da 3,3 milyon hektara yükselmiştir (Güler 2003). AB ülkelerinden Avusturya toplam tarımsal alanının %11'inde organik üretim yapılmaktadır. Avusturya'yı %10 ile İsviçre takip etmektedir. 2002 yılında tüm dünyadaki organik gıda satışlarının yaklaşık yarısı Avrupa'da gerçekleşmiştir. 2002 yılı itibarıyla organik ürünlerin Avrupa'daki pazarı yaklaşık %8 artarak 8-11 milyar Euro'ya ulaşmıştır tahmin edilmektedir (Willer ve Yussefi, 2004). 2002 yılı sonu itibarıyla AB üyesi 15 ülkede 4,8 milyon hektar alanda ve 140 bin çiftlikte organik üretim yapılmaktadır. Bu rakamlar, AB'deki toplam tarımsal alanın %3,5'ine ve çiftliklerin de %2'sine tekabül etmektedir (Willer ve Yussefi, 2004). Aynı şekilde Amerika'da da organik gıda satışları 1996-2000 yılları arasında %128,6 artarak 8 milyar \$'a, Japonya'da %150 artarak 2,5 milyar \$'a, Kanada'da %135,7 artarak 825 milyon \$'a ve Avustralya'da %200 artarak 150 milyon \$'a ulaşmıştır (Anonim, 2003)). ABD, organik gıda ürün grubunda dünyanın en büyük pazarı konumundadır ve yapılan değerlendirmelerde çakan ön görüye göre kısa ve orta vadede bu pazarda talep büyümeye devam edecektir. ABD'de yerel organik üretim güçlü olsa da talebi karşılamaya yetmemektedir.

Dünyada organik tarım yapılan alan büyüklüğü itibarıyla Avustralya 10 milyon hektarla birinci, Arjantin yaklaşık 3 milyon hektarla ikinci ve İtalya yaklaşık 1,2 milyon hektarla üçüncü sırada yer almaktadır. Dünya ülkeleri arasında tarım yapılan toplam alan içinde organik tarım yapılan alan oranı itibarıyla Lihtenştayn %26,4'lük oranla birinci sıradadır. Bu Ülkeleri Avusturya (%11,6) ve İsviçre (%10) takip etmektedir (Willer ve Yussefi, 2004).

Ülkemizde ki organik tarıma ilişkin yapılan değerlendirmelere göz atıldığında gerekli olan yapısal değişimin bir getirisi olarak değil de farklı ülkelerden gelen organik ürün talebi ve aynı zamanda AB üyesinin bir köflulu olarak organik tarım çalışmaları ortaya çıktığı görülmektedir. Bu kapsamda Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı AB'deki bu gelişmelere uyum sağlamak amacıyla, 24 Aralık 1994 tarih ve 22145 sayılı Resmi Gazete

te'de yayınlanarak yürürlüğe girmiş olan "Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Organik Metotlarla Üretilmesine İlişkin Yönetmelik" hazırlanmıştır. Bunu akabinde ise bu yönetmelikte çeşitli düzenlemeler yapılarak Resmi Gazete'nin 11 Temmuz 2002 tarih ve 24812 sayılı nüshasında "Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik" yayınlanmıştır. Bu yönetmelik yürürlükte iken organik tarımın daha sağlam temellere oturtulması adına TBMM tarafından 01.12.2004 tarihinde "Organik Tarım Kanunu" çıkarılmıştır. Amacı; tüketiciye güvenilir, kaliteli ürünler sunmak üzere organik ürün ve girdilerin üretiminin geliştirilmesini sağlamak için gerekli tedbirlerin alınmasına ilişkin usul ve esasları belirlemek olan "Organik Tarım Kanunu" 3 Aralık 2004 tarih ve 25659 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanun, organik tarımda kontrol ve sertifikasyon sorunlarının güvence altına alınmıştır.

Bu çalışmalar doğrultusunda ülkemizde de organik tarım bir gelişme sürecine girmiş ve birçok sektörde gelişim devam etmektedir. Özellikle kurumu meyve, yağ meyve, sebze ile tıbbi ve aromatik bitkilerin yanı sıra az miktarda da tarla bitkileri üretimi organik olarak yapılmakta ve ihraç edilmektedir. Ülkemizde üretilen organik ürünlerin tamamına yakın ihraç edilmektedir. 2003 yılı verilerine göre yaklaşık 37 milyon \$'lık bir ihracatımız söz konusudur. Organik ürün ihracatı yaptığımız ülkeler arasında AB ülkeleri önemli bir yere sahiptir. Özellikle Almanya, İngiltere, İsviçre, Avusturya, Hollanda Fransa ve Danimarka organik tarım ürün ihracatımızda başlıca alıcı ülkelerdir. ABD, Kanada, Avustralya ve Japonya da potansiyel pazar oluşturan diğer ülkelerdir (Kaya, 2003)

Tüm bunlardan yola çıkıldığında tarımsal üretimin bir kolu olan balıkçılığın bu organik üretimler içinde pek fazla varlık göstermediği hem ülkemiz hem dünya arenasında açıkça görülmektedir.

Organik Balıkçılık ve Genel Durumu

Su ürünleri yetiştiriciliği, FAO tarafından dünyada en hızlı büyüyen gıda sektörü olarak belirlenmiştir. Yetiştiricilikle elde edilen su ürünleri mik-

tarı 1980'de 7.4 milyon tondan 1990'da 16.8 milyon tona ve 2002 yılında ise 40 milyon tona ulaşmıştır. Su ürünleri yetiştiriciliği, dünya balıkçılık üretiminin yaklaşık %30'unu karşılamakta ve yılda %10'dan fazla artarak büyümektedir. Dünya yetiştiricilik üretiminin %90'ı Asya ülkelerince yapılmaktadır (Anonim, 2003). Dünya'da 2001 yılı toplam su ürünleri üretimi yaklaşık 142 milyon tondur. Bu üretimin %66'sı avcılık, %34'ü ise kültür balıkçılığı ile sağlanmıştır. En önemli üretici Çin'dir. Dünyadaki toplam üretimin %36'sını üreten Çin, kültür balıkçılığı üretiminin ise %71'ini tek başına sağlamaktadır (Çeliker, 2003).

Türkiye'de iç sularda ağırlıklı olarak alabalık yetiştiriciliği, denizlerde ise çipura ve levrek yetiştiriciliği yapılmaktadır. 2004 yılı değerlerine göre iç sularda 1301, denizlerde ise 358 adet olmak üzere toplam 1659 işletme bulunmaktadır. 2003 yılı verilerine göre yetiştiricilikle su ürünleri üretimi iç sularda 40217 ton, denizlerde ise 39726 ton olmak üzere toplam 79743 ton olarak gerçekleştirilmiştir. Bu değerlerin milli ekonomiye katkısı yaklaşık 350 milyon dolardır Türkiye'de 2003 yılı su ürünleri üretimi 587715 ton olup, toplam arzın %86'sı avcılıktan ve %14'ü de yetiştiricilik yoluyla elde edilen ürünlerden olmaktadır (Anonim, 2004).

Organik balıkçılık veya organik su ürünleri yetiştiriciliği ile ilgili çalışmalar organik tarımın gelişimine paralel olarak ilerleyememiştir. Bu çalışmalara ancak 1990'lı yıllarda başlanabilmektedir. İlk organik balık üretimi, 1990'lı yılların ortalarında bir grup balık yetiştiricisi tarafından, Avusturya'da bir sertifikalama kuruluşu olan Bio ernte tarafından, sazan balığının "organik" olarak sertifikalanması ile başlamıştır. Bu ilk girişimi, som ve gökkuyruğu alabalığının pazara girilmesi izlemiştir. İlk organik alabalık ise 1998 yılında İngiltere'de satışa sunulmuştur (Tacon ve Brister, 2002). Dünyanın en hızlı büyüyen yiyecek sektörlerinden biri olan su ürünlerinin organik olarak gelişim durumu organik tarıma oldukça benzerdir. Bununla birlikte, günümüzde, organik su ürünleri, sertifikalanmış ürün çeşitliliği ve kalitesi açısından tarım sektörünün gerisinde kalmıştır (Bergleiter, 2001; Brister ve Kapuscinski,

2001).

Organik su ürünlerinin dünya üretimi ile ilgili elde edilebilir hiçbir resmi istatistiksel veri olmamasına rağmen bu değerlerin yaklaşık 5000 ton olduğu tahmin edilmekte ve en çok Avrupa ülkelerinde (2000 ton) olduğu düşünülmektedir. Bu miktar, toplam dünya su ürünleri üretiminin yaklaşık % 0,01 veya toplam Avrupa su ürünleri üretiminin yaklaşık % 0,25'ini temsil etmektedir (Lem, 2004). Yine Alman Naturland'ın tahminlerine göre 2003 yılında organik su ürünleri üretimi yaklaşık 7,500 tondur. fiimdiye kadar salmon, karpas, sazan ve alabalık organik olarak yetiştirilen önemli türlerdir (Çavdar, 2004)

Ülkemizde ise bu seyir daha yavaş ilerlemiş ve dünya organik üretim seyrinin gerisinde kalmıştır. Organik balıkçılık konusunda son yıllarda yapılan çalışmalar olmakla beraber yeterli düzeyde değildir.

Ülkemizde Mevcut Durum ve Yapısal Gereksinimler

İnsan gücü olarak su ürünlerinin değeri her geçen gün daha da fazla ortaya çıkmakta ve buna bağlı olarak tüketimde artış ve farklı gereksinimler kendini hissettirmektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi özellikle geleneksel tarım metotlarının yoğun olarak uygulandığı ve sanayileşmenin ileri düzeyde gerçekleştiği Avrupa ülkelerine nazaran daha az kirletilmiş olan doğal su kaynaklarımız ülkemiz ve bölgemiz için büyük bir avantaj olurken organik üretim açısından da büyük bir imkân sağlamaktadır. 18 Aralık 1994 tarihli resmi gazetede yayınlanan 22145 sayılı nüshada “Bitkisel ve hayvansal ürünlerin ekolojik yolla üretilmesine ilişkin yönetmelik” ile ülkemiz artan ihtiyaç ve ucuz maliyet açısından organik tarıma yönelmiştir.

Bilindiği gibi Türkiye tarım ürünlerinin büyük çoğunluğu Ekolojik niteliktedir. Her ne kadar son yıllarda arazilerin birleştirilmesi ve konveksiyon tarıma geçilmesi yoluyla verimin yükseltilmesi isteniyorsa da bu kısa vadede birçok yönlere mahsuru gözükmektedir. Bunlardan birincisi büyük bir pazarlama problemi karşımıza çıkacaktır. İkincisi ise çok daha önemli olarak tarım nüfusunun büyük bir çoğunluğu devreden çıkmak zo-

runda kalacak, bunlar sanayide de istihdam edilemeyeceği için memleketi sosyal patlamalara sürükleyecektir. Dolayısıyla en çabuk yol yukarıda arz edilen sebeplerle mevcut durumun biraz daha organize edilerek Ekolojik tarıma geçmek olacaktır.

Tarım ürünleri bakımında ve AB ülkeleri nezdinde sahip olduğumuz en ideal sektör su ürünleri olmaktadır. Ancak 18 Ekim 2004 tarihinde kabul edilen “Ekolojik Beslenme ve Tarımda Avrupa Eylem Planı(EAPOFF)” Yönetmeliği gereğince bünyelerinde en az % 95'lik organik madde bulunmayan gıdalar Ekolojik sayılmamaktadırlar.

Toplumsal olarak genellikle kültür balıkçılığından elde edilen ürünlere olan talep çok azdır. Bunun da sebebi, kültür balıklarının halk arasında suni denilen yemlerle beslenmiş olması ve doğal gibi seçici beslenme imkânının olmaması gibi psikolojik etkilerinden kaynaklanmaktadır. Bu durum sadece ülkemizde değil bütün dünyada bu şekilde algılanmaktadır (Shehata, 1989; Çaklı, 1995).

Her ne kadar kültür ortamında yetiştirilen bireyler besin kalitesi yönünden daha üstün olsa da insanlar tarafından sadece tekstür olarak üstün olan doğal bireyler kültür bireylerine nazaran daha fazla tercih edilmektedir. Bu vesile ile ülkemizde organik balıkçılık üzerine yapısal olarak birçok araştırmaya yapılmış ve derinlik bakış açılar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çavdar (2004), yapılmış oldukları araştırmada Doğu Karadeniz Bölgesi'nde organik balık yetiştiriciliği imkânlarının araştırılmış ve bu bölgede organik yetiştiriciliğe uygun 38 adet ifletmenin bulunduğu ayrıca Artvin, Gümüşhane ve Rize (yüksek kesimler) illerinde diğer illerimize nazaran daha fazla organik yetiştiricilik potansiyelinin bulunduğu bildirilmiştir.

Yılmaz (2004) ise; Atatürk ve Birecik barajı çukurlukları ile 6 adet kaynak suyunun organik balık yetiştiriciliği için uygun olduğu belirlenmiş ve yapısal olarak mevcut kaynak ve altyapının iyileştirilmesi sonucu organik üretim yapılabileceğini belirlemiştir.

Aras(1997), tarafından yapılan bir ön çalışmada Tortum gölüne konulan kafeslerle entansif olarak uygun olarak gökküflü alabalık beslenmiş

bunlardan bazı bireyleri markalanarak göle salınmış, altı ay sonra yapılan kontrollerde salınan bireylerin ortalama %37 oranında daha fazla büyümüş oldukları bildirilmiştir.

Yapılan başka bir çalışmada ise Erzurum bölgesinde bulunan tabii artezyen suyuna Temmuz ayında yaklaşık 1g'lük yavrular konulmuş üç ay sonra yapılan kontrolde 37 grama ulaşmış oldukları ve entansif şartlarda beslenmiş akranlarından daha çok büyümüş oldukları mülahazede edilmiştir (Sönmez, 2004)

Yapılan çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda; ülkemizde birçok su kaynağı ve birçok ifletmenin yapısal olarak organik balıkçılığa uygunluk gösterdiği, diğer ifletmelerin ise alt yapısal olarak dönüştürüldüğü takdirde organik balıkçılığa uyum sağlayabileceği açıktır. Yine birçok dünya ülkesi ile karşılaştırıldığında ülkemizin daha az kirletilmiş su kaynakları ile organik balıkçılığa daha elverişli konumda olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Bu konunun öneminin artarak tüm dünyada aç-kça algılandığı ve yönelimlerin artarak bu yöne olduğu kaçınılmaz ise ülkemizin de birçok yöresi ile doğal olarak organik balıkçılığa elverişli durumu ve avantajı ile bu doğrultuda gerekli çalışmaların en kısa zamanda tamamlanıp gelişen dünya düzenine ayak uydurması ve geleneksel tarım metotlarından sıyrılıp modern tarım metotlarına adapte olması gerekmektedir.

Organik balıkçılığın konusunda ülkemizin mevcut kaynaklarının detaylı bir envanterinin yapılması bu kaynakların ekonomiye ve organik üretime kazandırılması kaçınılmazdır. Organik balıkçılığın konusunda iyi bir yaygın program oluşturulup bu ifli yürütecek olan çiftçinin bu konunun gerekliliği ve önemi konusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

Organik balık yetiştiriciliği konusunda önemli bir eksik olarak karşılaşılan çökan bilimsel kaynak probleminin konu hakkında yapılacak detaylı araştırmalarla giderilmesi elzemdir. Bu konuda otorite de bu projeleri mümkün mertebe en üst düzeyde desteklemeli ve konu hakkındaki bilginin ortadan kalkmasına destek vermemelidir.

Pilot ifletmelerin kurulup ülkedeki organik balık-

çılığa uygun su kaynaklarının değerlendirilmesi ve dünyada birçok örneği bulunan yavru üretim merkezleri ile hem ekolojik dengeyi bozmamak hem de model merkezlerle çiftçiye görsel katkıda bulunmak gereklidir.

KAYNAKLAR

- Anonim 2004. Organik Tarım İstatistikleri www.tarim.gov.tr, Kasım 2005.
- Anonim 2003. Taflıbaflı, H., Zeytin, B., Organik Tarımın Genel İlkeleri. Aksoy, E., Konuflkan, M., Ankara, 2003, 115
- Aras, M.S., Bircan, R., Aras, N.M., 1997, Genel Su Ürünleri ve Balık Üretimi Esasları. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ofset Tesisi, Erzurum, s.13.
- Bergleiter, S. 2003. Organic Aquaculture Completing the first Decade, [http://www.greennetorganic.com/downloads/IFOAM%20speaker%20presentation%20 PDF/Presentation_Seminar%20E_Stefan%20Bergleiter.pdf](http://www.greennetorganic.com/downloads/IFOAM%20speaker%20presentation%20PDF/Presentation_Seminar%20E_Stefan%20Bergleiter.pdf) (accessed Dec. 15, 2004).
- Bergleiter, S. 2001. Organic products as high quality niche products: background and prospects for organic freshwater aquaculture in Europe. Paper presented at the ad hoc EIFAC/EU Working Party on Market Perspectives for European Freshwater Aquaculture, Brussels (Belgium), 12-14 May 2001.
- Brister, D.J. and A. Kapuscinski. 2001. Global rise of aquaculture: A trigger for organic and eco-labelling standards for aquatic animals. The Organic Standard 3: 7-11.
- Çalkı, fi., 1995 Doğadan avlanan ve ağı kafeslerde yetiştirilen Çipura balıkları'nın tekstürel doku özelliklerinin karşılaştırılması. Su Ürünleri dergisi, cilt:12, sayı:1-2, 93-100, İzmir, Bornova.
- Çavdar, Y, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Organik Balık Yetiştiriciliği İmkânlarının Araştırılması projesi. 2004
- Çeliker, S. A. 2003. Su Ürünleri, T.E.A.E. Bakıfl Dergisi, Sayı:3, Nüsha:8

- Shehata, M.B. and Wassef, E.A., 1989, Fatty acid composition of Muscle lipid of gilthead Bream Sparus aurata L. 1758. Tird Egyptian-British Conference on Animal, Fish and Poultry Production. Alexandria, 7-10 October 1989, pp. 797-804.
- FAO 2000. Food Safety and Quality as Affected By Organic Farming, Twenty Second FAO Regional Conference for Europe, Porto, Portugal.
- IFOAM 2000. Basic Standards for Organic Production and Processing, chapter 6: Aquaculture Production, 2000, www.ifoam.org, 2003
- Kaya, H. G. 2003. Dünya'da ve Türkiye'de Organik Tarımsal Ürün Ticareti ve Tüketici Reaksiyonları, <http://www.bahce.biz/organik.htm>, 2003
- Lem, A. 2004. An Overview of the Present Market and Trade Situation in the Aquaculture Sector: the Current and Potential Role of Organic Products, by Audun Lem and Food and Agriculture Organization (FAO) of the United Nations. Fisheries Industry Division. June 15-17, Ho Chi Minh City, Vietnam, http://www.globefish.org/files/OrganicAquaculture_129.pdf (15 Aralık 2005).
- Tacon, A.G.J. and D.J. Brister. 2002. Organic aquaculture: Current status and future prospects. In N. E., Scialabba and C. Hatam (eds). Organic agriculture, environment and food security Environment and Natural Resources Series No. 4 Rome, 2002, 258 pp.
- Sönmez, A.Y.2004 Atatürk Üniversitesi Tabii Artezyen Sularında Alabalık Yetiştirilebilirliği İncelenmesi. BAP Projesi (Yayınlanmamış).
- Willer H. ve Yussefi M. 2004. The World of Organic Agriculture 2004 Statistics and Emerging Trends, www.soel.de
- Yılmaz, C, GAP Bölgesi Mevcut Su Kaynakları ve Tesislerinin Organik Balık Yetiştiriciliği Bakımından İncelenmesi projesi. 2004. Elazığ.